

Ta'lim jarayonida talabalarning mustaqil ta'lim faoliyati ko'nikmalarini shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlari

Qalandarov H. K.

Urganch davlat universiteti Ta'lim sifatini
nazorat qilish bo'limi bosh mutaxassisi

(93 922 06 99)

khabibkalandarov84@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quv jarayonida talabalarning mustaqil faoliyati, mustaqil ishning kommunikativ, ta'limiy- tarbiyaviy maqsadlarga erishishga qaratilganligi, ijodiy faoliyati jarayonida talabalar mustaqil ishlarini tashkil etishning o'ziga xos usullari, u bo'yicha bir qancha olimlar, tadqiqotchilarning nazariy yondashuvlari yuzasidan bildirigan fikrlari va ularga tanqidiy yondashuvlar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: mustaqil ta'lim, mustaqil ish, ta'lim tizimi, ko'nikma, ilmiy-ijodiy faoliyat, o'quv-biluv jarayoni, ijodiy qobiliyat, ijodiy faoliyat, takomillashtirish, didaktik ta'minot,

Аннотация: В данной статье рассматривается самостоятельная деятельность студентов в учебном процессе, цели самостоятельной работы, направленные на достижение коммуникативных, учебно-воспитательных целей, уникальные методы организации самостоятельной работы студентов в процессе творческой деятельности, теоретические подходы. Проанализированы мнения ряда ученых и исследователей и критические подходы к ним.

Ключевые слова: самостоятельное образование, самостоятельная работа, система образования, умения, научная и творческая деятельность, учебный процесс, творческие способности, творческая деятельность, совершенствование, дидактическое обеспечение.

Students' independent learning skills during the educational process
features of formation

Abstract: This article examines the independent activity of students in the educational process, the goals of independent work aimed at achieving communicative, educational goals, unique methods of organizing independent work of students in the process of creative activity, theoretical approaches. The opinions of a number of scientists and researchers and critical approaches to them are analyzed.

Key words: independent education, independent work, education system, skills, scientific and creative activities, educational process, creative abilities, creative activity, improvement, didactic support

KIRISH: Bugungi kunda dunyoda 2030 yilgacha belgilangan xalqaro ta'lim konsepsiyasida “sifatli ta'lim olish va ijodiy qobiliyatni rag'batlantirish” dolzarb vazifa sifatida belgilangan bo'lib, bu o'z navbatida ta'lim jarayonida o'quvchilarning mjustaqil, ijodiy va tanqidiy tafakkurini rivojlantirish, ilmiy dunyoqarashni tarkib toptirishning innovatsion texnologiyalarini takomillashtirish, ixtirochilik ko'nikmalarini shakllantirishning zamonaviy didaktik parametrlarini aniqlashtirishni taqozo etadi. O'quv jarayoni, undagi o'zgarishlar, uning ko'p faoliyatli didaktik maydonga aylanishi talaba shaxsiga nisbatan yangicha zamonaviy munosabatni qaror toptirishni taqozo qiladi.

Zamonaviy o'quv jarayoni barcha ta'lim muassasasida fundamental bilimlarni shakllantirish bilan birga talabalarning mustaqilligi va faol harakatchanligini rivojlantirishga qaratilganligi bilan ahamiyatli hisoblanib, bunda intellektual rivojlantirish o'quv jarayonining ustivor maqsadidir. O'quv jarayoni sub'ektlariga nisbatan qadriyatli munosabat pedagogik madaniyatning tarkibiy qismi bo'lib, ta'lim jarayonining demokratuvlashuvi o'quvchi shaxsiga nisbatan qadriyatli munosabatning shakllanishiga asos bo'lmoqda.

ADABIYOTLAR SHARHI. Nazariy manbalarning tahlili shuni ko'rsatdiki, talabalarning kommunikativ, tarbiyaviy va tarbiyaviy maqsadlarni o'zida mujassam qilgan mustaqil ishlash sohasida bir qator xorijiy davlatlarda katta pedagogik tajriba to'plangan.

bular, AQSh, Buyuk Britaniya, Gollandiya, Germaniya, Fransiya, Avstriya kabi mamlakatlarda talabalarni mustaqil ta'limi tushunchasi, o'z-o'zini tartibga soluvchi ta'lim mazmunida o'z aksini topadi hamda unga qaratilgan davlat miqyosidagi dasturlar va rejalar mavjud. Bu mamlakatlarning tajribalaridan shu narsa ayonki, ularda ta'lim jarayonida talabalarning mustaqilligini tashqi hamda ichki omillar ta'sirida faollashishi uchun qulay pedagogik muhit yaratilgan. O'qituvchilar har bir talabaning individual xususiyatlarini biladilar. Shunga ko'ra ular, mustaqil ijodiy ishlash jarayonida duch keladigan qiyinchiliklarni bartaraf etishga ham ko'maklashadilar va har bir talabaning o'z-o'zini faollik sifatida ko'rish yo'nalishlarini belgilaydilar.

Har bir shaxsning mustaqil ijodiy faoliyat bo'yicha o'z ustida ishlash istagi va imkoniyatlarini, uning shaxsiy sifatleri o'zgarishi bilan bog'liq. Bunda insonning shaxsiy, ichki, erkin, ixtiyoriy, nuqtai nazari muhim ko'rsatkich hisoblanadi. Talabalarning mustaqil faoliyatiga yo'naltirilgan ta'lim muhiti yuqorida ta'kidlanganidek, ichki va tashqi pedagogik ta'sirlar bilan bog'liq holda amalga oshiriladi. Mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga ko'maklashadigan tashqi – pedagogik ta'sirlar qanchalik ko'p bo'lsa, uning tarkibiy qismlari ham shunchalik izchil bo'ladi. Mutaxassislarining ta'kidlashlaricha, talabalarning mustaqil faoliyat ko'nikmalari to'g'ri, izchil, maqsadga muvofiq tarzda rivojlantirishni ta'minlash uchun, uning tashqi ta'sirlarga nisbatan mustaqilligini oshirish zarur, ichki manbalari mohiyatining ortib borishi natijasida, ularning mustaqil fikrlash darajalari ortadi hamda intellektual qiyofasi o'zgaradi. Bu jarayonda talabalarning fikriy barqarorligi va atrofdagi o'zgarishlarga nisbatan bir xildagi o'ziga xos munosabati qaror topadi.

Taniqli ruhshunos A.Maslouning ta'kidlashicha, ta'lim oluvchining ongli faoliyatiga asoslangan mustaqilligi katta ozodlik va erkinlik imkoniyatiga ega. Shunga ko'ra, shaxsining mustaqilligini uning ozodligi va erkinligi sifatida baholanishi kerak. D.A.Leontev, V.V. Zaysevlar shaxsning erkinligi va ozodligini istagan paytda boshqa yo'nalishga burish mumkin bo'lgan faol harakat sifatida talqin qiladilar. Shunga ko'ra, ta'lim jarayonida talabalarga mustaqil faoliyatni yondashuvni ta'minlash orqali ularni intellektual rivojlantirishga xizmat qiladigan izchil didaktik tizimni vujudga keltirish lozim.

Har bir shaxsning ichki mustaqil emasligi unga ta'sir qiluvchi tashqi hamda ichki kuchlarni tushunmasligiga olib keladi. Bunday talabalar o'z oldilariga aniq maqsadlar qo'ya olmaydilar, chunonchi, har bir talabaning mustaqil fikrlash faoliyatlarini ta'minlash orqali, ularning faolliklari va intellektual rivojlanishlarini ta'minlash mumkin.

N.N.Poddyakov ta'lim oluvchi taraqqiyotida aqliy, jismoniy, axloqiy, ma'naviy, ijodiy rivojlanish kabi yo'nalishlar muhimligini ta'kidlaydi.¹

E.V.Ilenkov esa, talabalarni mustaqil faoliyat ko'nikmalarini rivojlantirish natijasida, ularda sodir bo'ladigan o'zgaradigan jihatlar: o'zaro aloqadorlik asosida fikrlash imkonini beradigan madaniy tafakkur asoslarini egallash imkoniyatlari kengayishi; yuqori darajadagi hissiyotlarga asoslangan tasavvur etish layoqatlari rivojlanishi; moddiy olamni ma'naviy-axloqiy jihatdan idrok etish imkoniyatini beradigan axloqiy madaniyat ko'rinishlarini egallashlari; jismoniy salomatliklari va gigienalarini rivojlantirish imkonini beradigan jismoniy madaniyat asoslarini ongli tarzda o'zlashtirish jihatlarini shakllanishini izohlaydi.

I. Kanningem, J. Xsu, K. Hamilton. J. Vang, S. Virtanen kabi tadqiqotchilar mustaqil ishni tashkil etishning shakl va usullari, uning mazmuni, tuzilishini tanlash, mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirish mexanizmlari aniq oydinlashtirilmaganligini ta'kidlash bilan birgalikda, mustaqil ta'lim o'z-o'zini tartibga soluvchi ta'lim ekanligini izohlaydilar.

Taniqli ruhshunoslar G.A.Sukerman, B.M.Masterov, E.G'oziev, Z.Nishonovalar mustaqil ta'lim faoliyati ko'nikmalarini shakllantirishning eng muhim manbai hamda yo'nalishi intellektual rivojlantirish orqali ta'lim oluvchilarning o'z faoliyatlarini ongli va tabiiy tarzda amalga oshirish hamda takomillashtirishga bo'lgan intilishlarini tushunadilar.

MAZMUNI. Talabalarining mustaqillik darajasini o'rganish natijalarining nazariy yondashuvlarga tayanilgan holda shuni aytish mumkinki, ularning bilimlarni mustaqil egallash va amaliyotda qo'llashning real imkoniyatlari maxsus izlanish hamda maqsadli

¹ Подъяков Н.Н. Творчество и саморазвитие детей дошкольного возраста: Концептуальный аспект / ВГПУ. – Волгоград: Перемена, 1994– 48 с.

ishlab chiqishni talab qiladi. Bu jarayonda har bir shaxs o'z faoliyatlari mohiyatini anglamasdan turib, uni izchil tarzda amalga oshira olmaydi.

Ta'lim jarayonida talabalarning o'quv-biluv faoliyati, mustaqilligi, ularning o'ziga xosliklari, ehtiyojlari va mayllarini hisobga olgan holda tashkil etish muhim didaktik qimmatga egaligi aniqlandi. O'quv jarayonida har bir talabaning mustaqil tarzidagi ongi va faoliyati har doim o'zaro aloqadorlikda rivojlanadi hamda bir-birini taqozo qiladi. Bundan xulosa sifatida aytish joizki, ta'lim oluvchilarni mustaqil ishlarini tashkil etishning o'ziga xos usullari natijasi xalqning ijtimoiy tajribasi, dunyoviy va milliy madaniyat hamda fan-texnika yutuqlarini ongli o'zlashtirilishini vujudga keltiradi. Chunki talabalarning bunday tajribalar va bilimlarni o'zlashtirishlari o'quv faoliyati davomida amalga oshiriladi, natijada ularda mustaqil o'quv, intellektual hamda ijodiy ko'nikmalar hosil bo'ladi. Shuningdek, bunday mustaqil faoliyat tajribasi talabalarning guruhdoshlari, o'qituvchilari, ota-onalari va atrofdagilar bilan o'zaro muloqotlari davomida muntazam boyib boradi. Shu tariqa mustaqil rivojlanishining ichki, pedagogik va tashqi – ijtimoiy jihatlari o'zaro uyg'unlashib boradi.

Talabalarning mustaqil bilim faolligini shakllantirish o'quv jarayonida muhim ahamiyatga ega bo'lib, u ta'lim oluvchilarni ruhiy, aqliy jihatdan rivojlantirish imkoniyatiga ega. Bunday jarayonda ularning mustaqil faoliyatlarini shakllanishi natijasi kundalik o'quv hamda mehnat harakatlari davomida unga amal qilishlari ta'minlanadi. Talabalarning mustaqil faoliyatlari tarkibiga kiruvchi muhim layoqatlardan biri, turli murakkab, ierarxik strukturalarni loyihalashtirish, qurish layoqati hisoblanadi. Bu o'rinda ularning o'zlashtirgan bilimlari, mustaqil fikrlash va ijodkorlik ko'nikmalari muhim ahamiyatga egaligi bilan ajralib turadi. Ularning mustaqil ish faoliyatlarini murakkablashtirish orqali, ularni intellektual qobiliyatlari (o'rganilayotgan hodisalarni solishtirish, umumlashtirish, tasniflash)ni rivojlantirishga ko'maklashish mumkin.

NATIJALAR. Ta'lim oluvchilarning muayyan turdagi qobiliyatlari rivojlanar ekan, bu o'z navbatida o'zaro aloqador bo'lgan qobiliyatlarning taraqqiyotiga ham xizmat qiladi. Individuallashtirilgan ta'limning muhim omillari sifatida, faoliyat turlarining ko'pqirraliligi va turli-tumanlilikini ko'rsatish mumkinki, o'ta qobiliyatli talabalar xuddi

mana shunday faoliyatni amalga oshiradilar, bu esa o'z navbatida shaxsni mustaqil ishlash, mustaqil fikrlash hamda ijodiy izlanish imkoniyatlari sifatida namoyon bo'ladi.

XULOSA. Yuqorida keltirilgan ma'lumotlar o'quv jarayonida bunday yondashuvni barcha ta'lim muassalarning o'quv jarayoniga keng tatbiq etish lozimligini ko'rsatadi. Natijada ta'lim oluvchilarning intellektual taraqqiyotlari ta'minlanib, mustaqil fikrlash va ijodkorlik faoliyatlari kengayadi. Bu ulardagi qiziqishlar doirasining kengayishida namoyon bo'ladi, natijada ular tomonidan o'zlashtirilgan bilimlar moddiy olamni anglashlariga ko'maklashadi. Bu esa, o'z navbatida mustaqil va ijodiy fikrlash jarayonlarini rivojlantirish uchun nihoyatda muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurazakov A.A., Nazyrov E.P. Mutaxassislarni shakllantirishda talabalarning mustaqil ishlarining ahamiyati - o'quv qo'llanma. Toshkent, 1976.- B.74-76.
2. Бондаревский В.Б. Образовательный процесс в университете – это проблема развития творческого самостоятельного мышления и научных интересов студентов. //Преподавание педагогических предметов в высших учебных заведениях - М., 1972. Т.2.- Б.17-29.
3. Куликова Л. М., Куликов Л. М. Самостоятельная работа студентов на производственной практике как фактор развития профессиональной компетентности //Теория физической культуры. 2013. №8. С. 39–43.
4. Милованова Г.В. Самостоятельная работа и самодисциплина – важные условия успешной профессиональной деятельности // Вестник Мордовского университета. 2009. № 2. С. 151–155.
5. Третьякова Е. М. Организация самостоятельной работы студентов как форма образовательного процесса в вузе // Тольяттинский государственный университет «Вектор науки». Сер.: Педагогика, психология. 2015 год. Номер 4 (23). Страницы 200-204
6. Фомина С. Н., Харитонов И. В. Организация самостоятельной работы как средство самоорганизации обучающихся в условиях личностно-ориентированного

подхода к образованию // Социальная политика и социология. 2010 год. № 7 (61).
Страницы 70–77.

7. Qalandarova M.K. O‘quvchilarni intellektual rivojlantirishga yo‘naltirilgan ta’lim jarayonini tashkil etish mexanizmlari// Monografiya. – Toshkent: Fan, 2019

8. Ely D.P. Educational Technology: Field of study // The International Encyclopedia of Education. Vol.3. Oxford: Pergamon press, 1985. – P.1616